

Светолик Ранковић

ПРИПОВЕТКЕ

PORTALIBRIS

Светолик Ранковић
ПРИПОВЕТКЕ

Copyright © PortaLibris, 2017.

Сва права задржана укључујући право на репродукцију
у било ком облику у целости или делимично.

САДРЖАЈ

Стари врускавац	1
Сеоски добротвор.....	27
Богомољац.....	35
Званична исправка	47
Пропаст	63
Страшна ноћ	77
Људска несталност	91
Живот и смрт	101
Звонар	107
Страх.....	115
Уочи нове године	121
У XXI веку	123
Потера	135
Пријатељи	153
Ђавоља посла	159

СТАРИ ВРУСКАВАЦ

Хроника трију поколења

I

Није то била обична трешња, каквих је пуно наше село; то беше воћка за чудо и за причу. Род јој изгледаше на грани црн, али кад се убере, није друкчије но зрела вишња. Узмеш га у руку, тврд је као камен; метнеш га у уста и притегнеш зубима, он пуца и пршти, а теби изгледа као да једеш тврду јабуку, пуну медовине... И други су врускавци леви, али је овај одвојио од свију. Кад буде о Ивану-дне, нигде у селу трешања, и врускавци сви прешли, а наш стари врускавац тек стиже. Кад буде свечаник, скупи се цео наш крај, скоро пола села; девојке, момци, младе и жене, па беру слатке трешње, ломе гране душмански, а врускавац за то не мари – он је сваке године све шири и китњастији.

Он се поносно дизао и ширио на једном пропланку, баш пред самим вратима наше куће. Одмах из дворишта дизао се стари воћњак, са шљивама великим као грмовима, па иза њега почињаше високо брдо, и ту, на једној узвишици, стајаше он, зелен и моћан, са својим огромним црним деблом према коме старе шљиве изгледаху као шибљике.

Први јутарњи зраци обасјавали су његово крупно зелено лишће по врховима, и он је тада, на своме узвишеном

постољу, изгледао као стогодишњи старац који се радује благом и чистом летњем јутру. Чим смо устајали изјутра, први нам се поглед заустављао на зеленим гранама старог врускавца, а увече, затварајући врата, опет смо га морали нехотице погледати, као да нас је нека необична сила приморавала да му кажемо „Лаку ноћ, стари врускавче!“ А кад нам је постепено, после неколико причања и допричавања, постала позната историја његова, тада смо му увек прилазили с неким страхом и поштовањем. А кад се залепрша његово широко, рецкасто лишће и зањихају се његове дугачке штркљасте гране, тада се зачује суморно брујање и шум од кога нам се дизаху капе над перчином. Уплашених лица, узверених очију, пружасмо мале кудраве главе кроз врата, старајући се да разберемо то чудно шуштање врускавчева листа, у коме назирасмо неко тајанствено шапутање. Али је врускавац само брујао и шуштао, и лишће његово треперило је, обрћући нам чешће своје беличасто зелено наличје, а ми не дознасмо тајну његова чудна шапутања.

Посадио га је ђед. Од њега дознасмо необичну причу из два поколења, а у трећем се сами нађосмо.

– Путовао сам – причаше ђед – неким послом чак у јагодинску нахију. Беше у пролеће, па, враћајући се кроз Сабанту, паде ми на ум да је ово место чувено са својих крупних трешања. Ђернух оком у један воћњачић и опазих труо дебео пањ, а мало даље леп трешњев расад, прав ко свећа. Ископам га ножем, донесем кући и посадим онде више воћњака.

– Хеј, децо, од тог се дана окрете све... Бејак нежењен и већ, богме, зашао у године. Памтим као да је било јуче... – И ђедове се очи одједном удубише у даљину и осташе као приковане на једном месту, а по њима се ухвати нека танка, влажна магла. После кратког ћутања ђед махну

руком по ваздуху као да би хтео рећи: „Прошло је!” – па истрља очи и настави:

– Посадио ја трешњу, па обилазим око ње и тапкам земљу ногама да се пресад боље утврди, кад иза мојих леђа стадоше пуцкати сухе гранчице. Осврнем се и – сигурно сам много поцрвенео... Кроз воћњак промиче ова моја баба; али да знате, децо... Их, била је то девојка!... Него шта, ја!... Мали сте ви сад, па то не разумете. Да вам кажем само ово: све до тог дана мислио сам да нема веће среће него се оженити њоме, а држао сам да ме она неће ни погледати. Она застаде код пресада и рече ми да је пошла у брдо за овце. Ту почесмо разговор и, већ зна се... Није то за децу. Тога часа ја је заречим и договоримо се да одбегне за мене, пошто смо знали да је отац не би дао на лепо у моју сиромашну кућу. То ми наредисмо код пресада, и мени се тога часа учини да оде пола крви из мене и састави се с тим дрветом; оно ми постаде тако мило, и некако... белај га знао, баш сам га од тог дана заволео ка и моју бабу. Поливах му корен, негових га као мало дете и не могах почети никаква посла, док не обиђем мој пресад. Кад би о Цветима, имам ти шта видети: моја трешња цветала! Избила из једног оканца два беличаста цветића, па, брате, као да ти нешто предсказују. Чудо у свету!... По Васкрсу ја и баба се венчасмо, па неки дан по свадби нађосмо се код пресада. Беше нам оно место згодно и заклонито, а ми се не смедосмо погледати у очи пред светом, него тако: криј се по воћњаку... Погледам дрво, а она два цветића већ свенула сасвим и приметно се плод само на једној петелјичици, а друга стоји још зелена. Кажем вам: чудо!

Друге године, баш у исто доба крстимо вашег оца, и ја одмах под врускавац. Као да му се похвалим... а баш да ви право кажем: хтедох се сит нарадовати, онако сам, да ме нико не види. После већ дође и баба, носи дете. Сетила се где сам.

Ех, децо, како су сад ове воћке остариле, гране им се раштркљале и проредиле... а како је то било онда!... Бели се самоздана китина од цвета, па ти слатко самим очима, а кад дахнеш, оно појури мирис, па не знаш је ли слађе гледати или дисати... Баба села уз мене и метнула ми малог у крило. Обоје ћутимо и гледамо његове мутне очице и, децо, преда мном се одједном отвори цео свет... Ја сам од тог часа знао све шта је у свету: и за бога, и за анђеле, и за људе, све, све... Али сам тада нешто најбоље дознао, чему сам се после много домишљао. Дознао сам зашто живим... Казаше ми то очи детиње... И од тог дана сам други човек: и у раду, и у кући, свуд, свуд...

Тако почеше расти заједно и мој синчић и врускавац. Ја и баба не можемо да се нарадујемо срећи нашој. А већ ја!... Треба да знате, децо, да је цело наше племе необично женољубиво. Меки смо вам пред женама ка врапци...

Друге године нађе нам се женско дете, али оно умре одмах, и више деце немадосмо. После се ја сетих она два цветка на мом пресаду, и од тога времена знам да је онај врускавац необично дрво... У њему лежи нека сила која има нешто с мојом кућом. Еј, што ми не даде бог да то раније дознам!...

Ђед уздахну и загледа се некуд далеко, чак у последњи венац планински, што се кроз мутносиву маглу дизаше на крају видокруга. И ми заћутасмо... А над нашим главама зашуста зелено лишће и зањихаше се гране врускавчеве. То врускавац продужује ђедову причу, јер се видело да он неће више причати... Појурише нам уз леђа трци, и ми сви, као преплашени пилићи, шћућурисмо се уз ђеда. Он се прену и подиже главу увис.

– Хеј, старче! – проговори ђед злобно. – Што ми децу плашиш!... Прошло је наше... за друго и нисмо но да децу плашимо.

Врускавац се зањиха чак из корена, а преко њега зафи-
јукаше оштра птичја крила и зачу се злослутно грактање...

– Иш, далеко су мрцине – повика ђед – чак у турском
царству. Путуј, проклетињо!...

II

После много година сеђасмо под врускавцем са ђедом. Ја
сам већ био напустио гимназију и постао општински ћата.
Окуписмо се око ђеда да нам прича о покојном оцу.

– Хоћете да вам причам о бабу... Хммм... – замисли се
он и као да се предомишља: ваља ли вам то причати. – Хеј,
какав је то момак био! У целој нахији не беше му парњака.
Стасит, гледан, смеран и стидан као девојка. Шта ћеш, та-
кви смо сви... А то се веома свидело вашој клетој мајци.

– Је ли и она била гледна, ђедо?

– Хм... гледна! Ни сам не знам... Па, била је, ја богме! Кад
погледаш у њу – као да си напунио уста врелом чорбом, па
се осврћеш око себе, као да си нешто изгубио. Враг је знао.
Била је некако чудновата.

Ми се сви згледасмо, не разумевајући ђедову фигуру. Ја
сам баш упамтио мајку, и све ми се чини да је била веома
лепа.

– И то је било некако 'нако... ван света. Милош јадни,
ваш бабо, изиш'о до воћњака, кад она стоји ту и држи се
руком за врускавац. „Добро си, вели, наишао... баш тебе
чекам.“ „А што?“ – упитаће он. „Ходи ближе да ти кажем...“

И кад је онај веселник пришао, био је већ посечен као
косом. Таке је очи имала!... „Велиш ли ми да идем одавде?“
– каже она њему. „Па како ти хоћеш... Није ти рђаво ни ту.“
„Зар под овим дрветом?... Јок, ја хоћу да останем код тебе“
– вели му она и гледа га ђаволски, право у очи, па сече као

љутим ножем. „Вала, можеш; мени је право, само ако тајо рекне... Ено га пред кућом, да га зовемо.”

Отишао сам кад зову... није вајде. Она се зацрвенела као да ће сад крв канути из оних једрих образа. Приђе ми руци, а видим да сва дрхће. Гледам је ја 'нако обично, још се не надам белају, и чекам да проговори које од њих. А они обоје оборили главе па ћуте...

– Вика ли ти мене, Милошу? – кажем ја.

– Јес, тајо... Ето дошла Ружица, па ја би' те молио нек остане... ако ти велиш. И он скиде капу и пође к мени. „Како да остане... где?” – чудим се ја. „Па... за мном. Ако велиш, да се оженим.”

Мене као да нешто удари по срцу. Истина, девојка је из поштене куће, и отац јој је бољег стања од мене. Али це-набет девојка. И њени су укућани мучили муку с њом, а да је пустим у кућу, унеће ми ватру и зло... Не знам ја још да је она сама дошла, но мислим да је Милош домамио. Како ћу да вратим девојку! Окрени, обрни, па пружих руку... Уведосмо је у кућу и већ, као што је ред, огласисмо кубур-лијом... Чуди се свет; усред дана! А та се посла врше само ноћу. По ручку дође и Смиљка, њихова прва суседа. Од ње ти чујем: посвађала се, вели, са снахом, па, каже, за инат њојзи дотрчала Милошу...

То је већ зло... црње бити не може. Али шта знам, него хајде на мирење новом пријатељу, а после већ по реду, зна се... Черупају те на сто страна док се једном не заврши све весеље. Тако ти је то...

Кад проведосмо свадбу, дођем ја једног дана под овај пресад и легнем баш на ону рудину онде. Ту ми се присни необичан сан. Као довео ја у кућу велику зелену пруга-сту мачку. Иде она за мном лепо и умиљава се око мојих ногу док је не уведох у кућу. Око прочевља седе сва чељад. Зеленка клисну, па стаде скакати с главе на главу свима

редом и грепсти лица својим оштрим ноктима. За часак нас све обли крв. А Милош, јадан, оклембесио главу, боже сачувај, као мртав. Поискакасмо сви из куће и нико се не усуди да уђе унутра. Чим се које појави на врата, мачка се наkostenеши, подигне реп и шикне носом...

Знао сам већ шта је то, чим сам под врускавцем сањао. Само сам стего срце па зебем и чекам кад ће да се завитла вијор над мојом кућом, а не смем ником ни речи да кажем. Прођоше, богме, три године; родисте се вас двоје, а у нашој кући све како ваља. Заборавио сам све слутње, па не бих се више сећао ни онога сна, да га нисам под трешњом уснио. Овако сам све помало стрепио...

Одједном се завитла вијор пред овом нашом кућом, навукоше се црни облаци на небесима, груну гром и прште непогода... Ама из сред ведрa неба!...

Врати се из војске неки Живан; звали смо га, по мајци, Јованчин. Не знате га ви. Био је наочит момак, а носио се кицошки – војничка посла!... Девојке да се поломе за њим, а он неће ни једну. Неће, вели, да се жени, да се окива 'нако млад.

Прође пола године, а у кући ми нешто није све у реду. Милош оборио главу, па само гледа у земљу и иде за послом, а њој не можеш очију згледати; једнако звера, врти се, као 'натема... Шта би жени?! Дете се заплаче, она удри у клетву. Као да га није она родила.

– Снахо – викнух једаред наљућен – трпећу ти триста других чуда, ма децу ми не куни!

Она обори главу, и више не чух клетве.

Једаред обилазим њиву иза качаре; била је засејана кукурузом; гледам је ли зрео пасуљ за брање. Што ближе качари, све боље чујем неки разговор. Познадох да су они: хтедох обићи, али ме нешто заголица да чујем шта говоре.

Нисам их никад слушао кад су насамо, па дај, реко, да чујем шта те вере чине.

– Ама си се много предругојачила – вели јој Милош. – Истина, ниси ни досле била милостива срца, али тек... тек...

– Видиш, славе ти: хоће човек да се мази као дете!... Како би хтео, да те носим у наручју?...

– Немој, болан, тако. Ја бих за тебе све дао...

– Иди, иди... бежи!... Остави ме! – узвикује она срдито, као да јој је ко сео за врат.

„Е, мој веселниче“ – мислим ја у себи – „нису такве жене за нас. Овако мекушни људи не излазе на крај са ђаволима.“

– Еј, куку... докле ће се ово трпети! – узвикну она очајно, као да су је зликовци опколели.

– Ама реци шта хоћеш... реци само, па да погинем за тебе. Што год хоћеш... све!... Зар нисам увек пред тобом, као да сам ти слуга: само чекам твоје заповести?...

– То и јесте зло – одговара она загушеним гласом и реко бих да јеца. – Што ми ниси господар... што си ме... Али ништа... бежи, иди, молим те.

Милош се окрете и пође кући. Стигох га у дворишту. Иђаше као блесав: очи му се сјаје и некуд блуде, а усне се мичу као да се са собом разговара.

– Мој кукавче! – рекох му и хтедох се заплакати од жалости, гледајући га онако пометена и ожалошћена. – Видиш, она ти сама саветује како да поступаш с њом па да те воли.

– Како, тајо? – погледа ме он изненађен и застиђен.

– Лесковак, синко, па по месу; то она хоће. Видиш да је побеснела међу нама, који нисмо научени ни ружне речи проговорити.

– Не могу, макар нам и кућу запалила. А ти, ако можеш, ето је, па удри!...

По ручку хтедох отићи на реку да прегледам бранике поред луке, али ме спопаде некакав дрем, те ми се у ходу

очи крпе. Наслоним се уз један пласт му'ари, таман према врускавцу, и почех куњати, кад кроз воћњак стаде нешто шушкати. Погледам – Ружица. Оборила главу као да иде на губилиште, руке саставила напред и прсте грчевито сплела. Дође под врускавац и погледа уз гране му; обиђе око стабла погледајући преко грана, па седе уз дрво. Боже сачувај, изгледала је као мртвац: ни капи крви... Седи тако под дрветом и гледа некуд далеко, преко магловитих и густих трудељских планина, и реко бих да ништа за себе не зна...

„Да ли су то каки незнани јади што јој душу муче, Господе благи?“ – мислим се зачуђен и пренеражен. – „Шта јој је... чега јој нема у мојој кући?... Ово није бес, видим... ово ће бити нека тешка болест, ја ли друго зло...“ – И таман да пођем к њој од пласта, а Мара, тек што беше проходила, избауља иза врљика, па кад је угледа викну је: „Нано!...“ Она се и не осврте. Дете опет зовну, па пође к њој...

Знате ли шта је било?...

Кад јој дете паде на крило, она се трже; погледа га зачуђено, па одједном, као да се присети нечему, подиже дете у висину и... не знам... може бити да ми се чинило... или у страху, не знам... Тек изгледаше да ће га сад треснути о земљу као дулек...

Ја дрекнух из гласа и не знам како сам прескочио читал од осам врљика, али се за тренутак наћох уз њу. Она исто онако држаше подигнуто дете, гледајући ме уплашеним и зачуђеним погледом. Отех јој дете из руку и, савладан узбуђењем, седох уз њу.

– Шта учини, болан?... Шта хтеде учинити од ове макање? Ово је твој пород!

Она не окрете главу к мени. Гледаше у шаре на кецељи, преносећи очи с пруге на пругу као да чита књигу.

Дуго само јој говорио, испитивао је, саветовао, али она ни речи; само јој се образи мењају и груди надимљу.

Напоследку се и ја наљутих, па јој оштро напоменух да у мојој кући нећу трпети такав јогунлук.

Она скочи и само проговори: „Добро, тајо“, па оде кући.

Прође вече на миру, а у зору ме разбуди вика и кукање Милошево.

– Шта је наопако: јесу ли деца жива?

– Жива – одговори он, гледајући плашљиво и зачуђено као човек кад га снађе нешто о чему дотле није ни сањао.

– Жива су... али ње... Ружице нема.

– Бог с тобом – викнух му – јеси ли при себи! Одранила жена на воду, или тако што... неким женским послом. Ја сам је синоћ карао, па да није отишла кући.

– Није, све сам обишао... После поноћи осетих да је нема. Почекам добар сат, па устанем да је потражим. Обишо сам цело село, па нигде ни трага...

По ручку нам донеше абер да је нестало и Живана Јованчина. Неколико отреситијих људи дођоше, па ми отворено казаше да су многима у селу биле познате везе ових бегунаца. Само из наше куће није нико ништа знао. Тако, обично, и бива!...

Шта смо сад могли чинити?... Јавили смо власти, распитивали преко људи, тражили на све стране, па кад ниоткуд не добисмо гласа, ућутасмо и почесмо гледати имање и децу.

Тако прођоше пуне две године.

Трећег лета позове се први позив народне војске на кулук да гради неке шанчеве чак иза Пирота. Оде и мој Милош. Баш сам у неку руку волео сто га одазваше, јер ми беше тешко гледати га онако саломљена и вечито тужна. Други људи, брате, изгубе и дете, што је човеку најмилије на овом свету, па опет видиш: после неколико недеља, па богме и дана, смеју се и живе 'нако као да је све како ваља...

Е, а ми смо друкчији. Не може пусто срце заборавити друга, с ким се навикло и некако заводело га!...

Кажу ми после суседи да је Милош на кулуку радио ка во, да му се сваки живи чудило како га снага сноси; али он је ћутећи разбијао камен тешким маљевима, терао колица, припаљивао mine, послуживао старешине...

После већ ово друго причао ми је Ђерић. Њему је Милош све казао.

Дође једног вечера међу раднике погранични жандарм, па пита има ли који Кленовичанин. Наши му приђу и одмах га познаду. Био је то неки Ђерић из Јеловика, па отишао у жандарме.

– Ене, баш тебе и тражим! – викну он, кад угледа Милоша, и одмах га одведе на страну.

– Знаш ли, болан, где ти је Ружица!

– Где је, ако бога знаш? – привиче овај ојађеник запрепашћен.

– Ено је иза оне планине, у пограничном селу, са Живаном. Познао сам их обоје има два месеца, и често пролазим кроз то село, али им се нисам одао. Хтео сам прво тебе да извештим како било, па кад чујем да наш срез кулучи, обрадовах се.

– Како ли живе, душе ти?

– Тхе, ђавоља посла – одговори му Ђерић, па исприча како је дознао да онај кријумчари, претура стоку преко границе.

Сместа оду обојица граници; Милош се и не јави старешинама. Желели су да је затекну саму, па се тако и догодило: онај отишао на свој ноћни посао. Кроз пукотине на вратима избија светлост; види се да гори ватра у кући. Милош привири, па кад је угледа уз ватру снужену, како седи оборене главе и гледа сјајна повесма пламенова како се играју и трепере пред њеним очима, гурну врата и утрча

у кућу. За њим Ђерић у жандарском оделу. Она само цикну и стаде преносити очи с једнога на другог.

– Ружице, зар нас не познајеш?... Ето ти Милоша – каже јој Ђерић.

– Зар тако ти мене, болан?! – проговори и наш кукавац. Чим чу његов глас, потрча и паде пред њега, па му обгрли ноге.

– Опрости, тако ти оне деце, али иди одмах... Иди одавде час пре... ја ти никад више не могу бити што сам ти била.

Ђерић био вешт човек, па се досети јаду. Ухвати је за рамена па привуче:

– Хеј, снашо, знаш ли ти да си венчана жена овоме човеку. Власт ми је наредила да те силом довучем у Кленовик... Има закона у овој земљи!... Ко ће да гледа ону пилеж?... А онај ће твој омастити куршум... Знам ја ће је он ноћас...

– Не, тако ти небеса! – повиче она и стане се освртати око себе.

... Тамо-амо, пристане она да иде с њима, само да Живана не дирају. Оду сви троје под логориште и ту коначе. На црну нашу несрећу, Ђерић се одвоји подаље од њих и заспи, а они све до зоре говоре и претеруј се. Неће она ни да чује за Милоша.

– Ако ме – вели – и одвучеш силом, ја ћу трпети док Живан не дође да ме опет води. А тебе – каже – ни очима не могу гледати.

Па још га стала ружити: какав је он човек да враћа жену која већ две године с другим живи! Шта ћу ти, вели, сад?...

Ђерић ми после причао да је Милош био као мртвац у свануће, кад га је он видео. Оборио, вели, главу, па само уздише... А'нако, каже, не изгледа да што мисли: само ћути и као да ништа око себе не види...

Кад се расвануло, он замоли Ђерића да му причува жену, ту, у заклону, до мрака, а после, вели, он ће знати

куд ће је. Тако оде на рад... Јављао се, кажу, командиру и питао: би ли га пустио кући, а овај рекне да не би смео друкчије, већ ако му је умро ко од најближе родбине... Онда он ћускију у руке, па тамо на неки црн стеновит брег, с кога одваљују камење. Дубао је камен до подне, па онда треба да се намести динамит и да се припали...

Око подне дође овима, и ту се дуго с Ђерићем разговарао. Жалио му се као не мари за живот, и све му онемилело.... Али никако, каже, не може да помисли: да се она опет врати ономе и да буде његова...

Ту се растану, Ђерић рекне да ће их бајаги чекати до мрака, па да их спроведе донекле, кад већ она пристаје да иде лепим. Милош му рекне да хоће још с њом да разговара... Тако је одведе право на ону стену коју су јутрос на двадесет места издубили. Седну у шипражје што виси над самом стеном...

Ко ти зна како је то било!... Кад се проломио пуцањ и кад се растурише облаци дима, угледали су међу разбацаним стењем некакве крпе и – делове њихових телеса...

III

Многе су године протекле од ђедова причања. Ђед је, ваљада, одавно иструлио. Само се још задуго, до последњег дана, познавало место на врускавцу, с кога се усред мирна дана, баш кад понесмо ђеда на гробље, очену најдебљи стуб и паде са шумом и треском... Порасли су и давно стигли за брање изданци старог врускавца; однеше и друге куће доста пресада, али сви у селу веле да ни један пресад нема тако леп род као стари врускавац...

Кад стигох за женидбу, нарочито се опоменух врускавца. Та он ми је и 'нако вазда пред очима, и никад га не

погледам а да ми душу не обузме некакав нејасан страх и слутња... Али тек кад настаде време, помислих да сад треба добро очи отворити... Толико се чуда почини око тога дрвета, и већ два поколења, која под њим одрастоше, давно сањају вечити санак, а оно се још поносније уздиже оном плавом светлом недогледу, шумећи и жуборећи широким листом...

Та он није свакад несрећу доносио!

Ето, ђед је лепо проживео све до смрти очеве. Рачунао сам да ће и ту бити каква реда; ђеду је био добар, оцу ми зао, и сад је ред да мени буде добар. Ма опет се опоменух оне ђедове: „Чувај се сам, па ће те и бог чувати.”

Стао сам смишљати како ћу „отворити очи”. Питаћу старије, најпоштеније људе, договараћу се са старом тетком ми Макреном, разгледаћу и ја сам... „Нисам баш ни ја тако... хм...” – помислим у себи, и сав ми тај посао изгледа као кад човек пазари волове, или тако што...

Заборадио сам био на две ствари: преумио сам ђедово причање о његовој и очевој женидби – како су они брзо „наредили ствар”, и нисам се сећао наше опште мекушно-сти према женама. Ја сам, чини ми се, био још слабији од њих обојице: чим угледам девојку, одмах ми заигра нека магла пред очима и осетим такву врућину... ух!...

Једне године, баш у прегрту, одмарамо се после ужине под зеленим брестом. Дошли ми суседи позајмичари да ми врате наднице, па нас има доста под брестом. Сви полегали, неки, богме, већ хрчу, па и ја се наслонио на ћебе од седла и предао се дрему... Пред очима ми се већ мути, у глави се меша шуштање кукурузног перја и јутрошње ви-кање општинског бирова, и у исто време гледам ону натегу што је копачи јутрос расекоше мотиком...

Одједном, усред тога полусна, осетих да ме неко гледа, управо учини ми се да се моје очи састадоше с нечијим

ватреним очима, од чега ми дрхћу капци, па не могу ни да их отворим... Прође кроза ме некаква струја, малко се ра- свестих и отворих очи...

Буди бог с нама!... Николина Живка, моја прва суседа, некако ђаволски зажмирила, па ме стрелја оним љубопит- ним и чудним погледом... Нисам је досад ни сматрао за де- војку: виђамо се по десетину пута на дан, позаимамо се, и тако... Али ја њу не гледам друкчије но што гледам њену мајку, или моју сестру, или тако неку жену... обичан божји створ, па то му је...

А гле сад!... Чудим се и ја шта је то: одједном угледах у њој девојку, баш праву девојку, као оне пред којима обарам очи. И сад сам одмах затворио очне капке, па после лагано – лагано отварао само једно око...

Она исто онако ђаволасто жмири, само јој се сад, реко бих, и усне развукле у несташан подсмех... „Смеје ми се што сам зажмурио“, помислих, па отворих очи, али их морадох још брже затворити, јер отуд удари читава ватра на мене.

„О, 'натема је, и она девојка!...“ – чудим се, и никако да дођем к себи од таквог изненађења, а осећам да се од овог часа мора друкчије мислити о овом ђаволу...

„Па добро, напоследку“ – мислим у себи – „девојка – па шта?!...“ И чим погледам у онај зелени бурумак на који се наслонила руком, одмах видим да очи не смем кренути на- више...

Не знам колико је времена прошло док смо се ми тако очима заигравали, тек одједном се чича Никола трже и по- вика:

– Децо, доста је одмора. На рад!...

Увече, кад пођосмо кући с рада, пирну ветрић с пла- нине, удари нас мека хладовина по знојавим леђима, па се осетих лак, полетео бих... И тада осетих неку самоћу, неку празнину на души, иако идем с толиким светом... Још ми

нечега нема, а не знам шта је... Реко бих да осећам само да је то нешто необично светло, драгоценост... као оно што се прича у вилинским и другим причама... Да ми је тако нешто, а и сам не знам шта је...

Ту ми падоше на памет данашњи погледи Живкини, и чисто се зачудих себи: шта ми је било. Наљутих се на себе, јер ми то девојче дође обичније од сваке обичне женске. Баш ћу да пробам. Приђем напред женскадији, јер она увек граби пут.

– Живка, метну ли ти оне кашике испод дебела у торбу?

– Ја што сам?... Ваљад' ћу пола судова оставити, а пола понети...

– Знаш, него...

– Хајд', хајд'... гледај своја посла! – одговори она оштро, као што већ обично женске одговарају.

Сад се чудим њој: ето, видиш, и она сад... 'нако обично... ка увек!...

А оно данас мора бити да ми се приснило?!... Али како кад знам све?... Знаш и то да нисам спавао!... Кад је викнуо Никола, био сам будан, одмах сам устао.

„Најпосле, како било“, рекох у себи и предадох се оном лепом расположењу које долази на овако тихој вечери.

Дође недеља. Ручао сам рано, па стојим пред кућом и мислим се шта ћу овако залудан. Погледах у страну, и пред очима ми затреперише гране врускавчеве, окићене дивним плодом, обасјане топлим сунцем... Шта ћеш боље: одем те се попнем на трешњу и станем биркати и кидати најзрелија зрна. Тако се ја ућутао на једном густом стубу, једем трешње и нешто се замислио...

Одједном чујем разговор близу трешње. Погледам кроз лишће – видим Живку. С њом снаха јој и Ката Игњатова. Кад дођоше под трешњу, стадоше. Мора да су одмах погледале

уз дрво, ал' ме нису опазиле. Поседаше под дрво, нешто мало проћереташе, док ће Ката рећи:

– Море, чекај прво да једемо трешања. Хајде, млада, на дрво.

– Не смем, славе ми. Ево деверке, она је слободнија – одговори млада.

– Боји се и она Душана, младог газде – смеје се Ката.

Ја се згрчио као миш, само да ме не виде и да чујем шта ће још рећи.

– Пи – ха... зар онога?... Њега се само жабе боје – одговори она у смеху, али доста одлучним гласом. Затим устаде и стаде се уз врлику, која је наслоњена уз врускавац, пети на дрво.

„Гледај ти... сукњара једна!...” – љутим се ја и све се више заклањам за стуб. „Чак и она тако о мени мисли... Ја шта ли оне друге веле?!... Право каже ћед: је ли оно само у сукњи – од ђавола је... И како нас то брзо познаду! Знам да не би тако рекла о Војину, нашем првом суседу...”

– Еј, да хоће откуд наићи Душан – опет се смеје Ката. – Само да бане под трешњу, па да погледа навише...

– Их, јадна! Побего би он још од оног корова, чим би вас под трешњом угледао – одговори ова и пење се право уз мој стуб, биркајући узгред зрела зрна.

Гране на којима се држим љуљушкају се лагано под теретом, а мене обузима све већи немир, све чуднија зебња. Баш ми је незгодно... Одиста бих радо побегао... много бих волео да она није дошла. Истина, ја је опет онако сматрам... обично, као и синоћ. Али тек ђаво би га знао, некако ми сад необично на души... Најгоре је што ће сад да натрапа право на мене. Мора се ухватити за грану на којој су моје ноге. Ево је, сад ће!...

Она потеже руку навише да се ухвати за грану, подиже главу и... остаде тако за часак. Мора да сам јој изгледао

много смешан кад се она поврати очас и развуче усне у смех... Већ отвори уста да нешто каже, али ја направих тако жив и речит израз на лицу, те се она заустави и погледа ме најпре љубопитно, па после с подсмехом.

Разумела ме да се бојим више од оних двеју, па ваљада решила се да се мало прошали на мој рачун. Испе се још навише, па стаде право према мени и погледа ме чудно оним својим сјајним очима. Шта ти се ту није видело, у том једном погледу!...

Ја само осетих како ми се усне коче јер бих се хтео насмејати, али се уста смрзла... Кад сам читао Љубомира и Јелисиуму, кога сам, заједно с другим књигама, узимао од апотекара у вароши, онда сам видео да се тако нешто може осећати што сам ја сад осетио.

Дође ми баш сасвим друга девојка, учини ми се тако светла и некако... не знам ни сам како да кажем, некако узвишена и онако... осећам да ми је слатко уз њу. Обарам очи, а осећам њено дисање и заноси ме мирис босиљка и рутвице, чиме је искитила главу и груди. И још осетих онај нарочити општи мирис девојачке опреме. Јер оне, кад савијају празнично рухо, уметну смиљкиту и много друго миришљаво цвеће, па после још издалека осећаш мирис празничне одеће.

Занех се тако, па не знам кад бих прословио, да она не отвори уста. Учини ми се опет да ће нешто рећи, па ми се одрешу језик. Брзо јој прошаптах:

– Не говори, славе ти! Немој ме одати.

– Што, бојиш се? – одговори она тихо, а у очима јој гори, гори...

– Твоја посла! – рекох јој и насмејих се усиљено. Ко бајаги ја разговарам с њом 'нако обично... А заборавио сам да је то Живка Николина.

– Па онда нека... нек нас чују – вели она још ђаволастије, и као хоће да викне.

– Чекај... нешто да разговарамо – шапућем ја збуњен, и истог тренутка чудим се откуд ми то дође на памет. Шта ја имам да с њом разговарам?!... Зачудио сам се, па чекам само шта ће да буде.

Она се као уозбиљи, али јој на уснама једнако игра подсмех.

– Па, деле... шта ћеш? – пита и нагиње се све ближе к мени.

Баш ми незгодно... Клецају ми колена!... „Ала ли је лепо сад лежати где у хладу... Који ме враг донесе на трешњу?“, мислим се и гледам како бих се некако леђима наслонио на стуб. Али не може.

– Еј, море, камо трешње? – викну оздо Ката. – Где си то, не видимо те...

– Чекај, моја је гуша старија – одговара она сасвим обично, као да је одиста на дрвету сама. А мени шапће:

– Хоћу ли да им кажем за тебе?

– Не, молим те.

– Наломи грана брзо, па ми дај да им бацим.

Ја сам ломио не гледајући шта радим, а она је узимала из мојих руку окићене дивним, црнкастоцрвеним родом гране, па их бацала пред своје другарице. Напослетку ми рече да је доста. Ја се обазрех, а она држи пуне руке грана, кида и једе трешње.

Опет се наместих уз њу јер ми је одиста на том месту било најлакше стајати. Она ми принесе неколико трешања устима и насмеја се.

– Нека, једи ти – прошаптах.

– А зар нећеш из моје руке?

Ја одједаред обавих руке око стуба и око ње, па јој се још више примакох. Она ме погледа малко онако... узвереним

очима и као да очекиваше шта ће сад бити. Између наших глава штркљају само оне гране које је држала у рукама. Ја се опет збунио, па се заклањам за то лишће, а не смем руком мрнути.

– Дела, шта имамо то да разговарамо – прошапта она сажижући ме очима.

– Ето, 'вако... – промуцах ја, а руке ми све јаче дршћу.

– Како, зар тако само да стојимо на трешњи! – рече она и подиже једну обрву увис, и та ме обрва баш много збуни. – Имаш ли шта да ми кажеш?

– Имам... само, знаш... како бих... – стадох муцати и у исто време домишљати се шта да јој кажем. О, да је проклет брз језик!... Али се мора нешто говорити, а кад је држим 'вако руком, не могу јој говорити о копању. Него ја то сад велим, а онда ми само пролећу кроз главу нека чуда, али 'нако – никакве мисли за одговор.

– Море, ти би се женио, а? – прошапта она, и баш видех лепо како се и њој скупише усне, па не може да се насмеје.

Ја не помислих ама баш ништа о тим речима, него једва дочеках да могу што одговорити.

– Ја, јест, јест...

– Па ето... хоћеш Катун? – запита она, а усне јој се повукоше у страну.

– Што... кад си ми ти ближа! – рекох и опет се зачудих откуд ми дођоше ове речи.

– А зар би ме узео?

– Хоћеш поћи? – промуцах, и она ми таман метну руку на раме, а испод саме трешње привика неко:

– Еве их, црњано... да видиш само! Куку јада!... То ли је она што се не боји!

– Црна деверка, силази да ко не дође – привика јој снаха, па стаде брижно намештати врљике и освртати се...

За један тренут Живка се изви из мојих руку и слете низ дрво... Чујем само како се она стаде смејати – заценила се од смеха. Ја се нашао у чуду: куд ћу сад? Знам да се мора низ дрво, али како ћу им у очи погледати, како ћу стати пред оног ђавола – Кату...

Кад ја стадох на земљу, оне се све три смеју и гледају како изгледам.

– Је ли кажем ја! – виче Живка. – Зар не видиш да се смрзао, а оне причају о грљењу и љубљењу, ха-ха-ха!...

– Ха-ха-ха... – смеју се и оне, а ја се досетих лукавству, па се узех ко бајаги снебивати и стидети.

Живка их је преварила. Лакну ми на души, и ја се одмах стадох освртати како бих стругнуо...

Оне одоше брзо, а ја седох под трешњу да се одморим, јер ме ноге већ једва држе.

Сетих се одмах свега, и одједаред ми све дође страшно, необично...

Шта сам ја то урадио?... Заречио девојку... Је ли могуће... ја, ја заречио Живку?!...

И све ми то ново и страшно, и кад се осетих овако усамљен, поче ми бивати све страшније. Бар да имам кога друга или рођака, или тако што... па да се посаветујем. Али сад је све доцкан... свршено је!...

Велим да је свршено, и опет не верујем себи самом. Откуд је свршено кад је сад све по старом... ја сам, ето, сам... слободан, а и она тако... Може се, ако хоће, и удати за кога...

И тада, при тој мисли, осетих да је збиља све свршено, јер ме нешто необично заболе кад помислих на њену удадбу... Нема ту друге: она је моја!...

* * *

Нећу причати цео наш живот, јер немам шта особито рећи. Ово сам испричао опширно само да се види како сам

и ја пошао трагом својих родитеља који су овакве „ствари” брзо наређивали. Стаде им пред очи девојка, и – готов посао!

Ја сам мислио да ће то са мном све друкчије бити; прво, стога што сам имао пред очима горко искуство; друго, што сам био унеколико школован; и треће, што се то тицало мене, а моја историја не може личити ни на чију. Ја сам очекивао за себе све нешто особито: и жена ми је требала однекуд из далека, из далеких, али чувених места... А оно све изађе обично: очекујем суђеницу преко далеких гора, а она ми ђаволасто жмирка под, тако рећи, самим носом...

После већ, као што рекох, све пође обичним редом, док ја не одох у војску. Рачунао сам да нећу служити више од месеца – тако је и по закону. А оно испаде друкчије. Уписали ме као двоцоца.

Видело се да је то погрешка; ја сам знао чак и откуд је потекла, и знало се да ће се исправити. Али дотле је ваљало ићи и служити. Оставим код куће два момка, да гледају имање, Живку да гледа кућу и чељад, а ја одем под барјак.

У војсци ме задржаше непуна четири месеца. Требало је непрестано да неко трчи из надлештва у надлештво, а ја нисам имао кога, него је све ишло својим редом, онако војнички... Из наше окружне пуковске команде отиснуо се један бео табак хартије, и док га нису свега исписале разне команде и власти и пришиле му накит још пет табака, који су проношени ваљада целом земљом – дотле сам ја, као и сваки регрут, поштено „динарчио, пожарчио”, служио краља и мислио о својој кући.

Баш онога дана кад сам предавао одело и оружје у „цајкуз”, добијем писмо из мог села. Отворим – нема потписа, само неколико речи. Јавља ми се да Живка много ашикује с Војином, нашим суседом: иду заједно по шибљу и свуд... Полетео сам кући као без душе, и све сам мислио да жив нећу стићи. А кад стигох, у кући све обично: и чељад, и

момци, и Живка – свако гледа свој посао. Мислио сам да ћу затећи лом и окршај, а оно ништа. „Дај да причекам“, помислим у себи, „дознаће се ако што има.“

Ништа Живки не говорим него још гледам да јој будем што милији. По цео дан сам око ње, нађем се у послу, а она ми привикне:

– Шта си ми се прилепио уз сукњу као крља, па само пиљиш у очи? Што не идеш у општину, на посао, као сваки човек?

– Море... ићи ћу, док се мало одморим – а баш сам је хтео припитати би ли волела да јој се ко други прилепи уз сукњу. Али пусто меко срце!...

– Уморан си!... Еј, хладовино! – одговара она и подсмехује се.

Прође месец дана, не опазих ништа. Само би ме на станицима понеки пецнуо, али онако издалека, једва сам се досећао речи, а нико неће да каже што јасније, да га могу питати.

Једаред се вратих с посла много раније но обично. Враћам се кући, а нешто ме обузело чудновато: као грозница, као нека дрхтавица, не знам ни сам како... А опет сам томе ја крив: идем кући, а једнако мислим о ономе злу које се све више отвараше пред очима. Све их гледам у памети како ашикују... и триста других чуда. А у глави се све више мути. Тако уђох у воћњак. На дрвљанику стоји сикира у једној клади; неко почео цепати дрва, па оставио. Уђем у кућу, све мирно. Деца брљају по пепелу око банка, а сестра ми Мара пере судове.

– Где је Живка? – запитам, а ноге ми клецају, бог ће знати од чега: или од страха или од умора. Како ћу се уморити кад сам полако ишао!...

– Ту је... сад изиђе... – одговори сестра и обрте очи у страну, па се брже саже и хтеде продужити посао.

Ја јој приђох као у бунилу, повукох је навише и запитах гледајући је право у очи:

– Говори, где је?... Знам ја све... Сад ћу све побити...

– Не, ако бога знаш!... Није ништа сигурно, него се ваљада онако тек... Одиста сад изиђе из куће. Да није горе у воћњаку...

Изиђох из куће полако. Дође ми на памет прича ђедова како су моји родитељи одлетели у ваздух... Пролазећи поред дрвљаника, узех сикиру и опет пођох лагано... Хиљадама разних чуда прелећу ми кроз главу: час их видим како се грле и љубе, час како бегају из села, као и моја мајка, час горе и црње... а ништа не мислим шта сам ја ту и шта мени остаје да чиним. Идем, а осећам да се сад свршава... Нешто ме вуче, и ја добро знам куда ћу: право под врускавац, јер тамо је почетак свему, па мора бити и крај... Тамо је све, и ја то тако знам као да гледам...

Ено, беласа се мушка кошуља кроз грање... Досад сам као помало и сумњао, али сад ме сасвим остави присебност. Само наиђе нека густина пред очи, нешто се тамо под врускавцем зашарени... види се двоје како седе једно уз друго...

Да ли прође много времена не знам, тек ја сам истога тренутка био под трешњом, са замахнутом сикиром, не знајући ни сам шта ће бити на крају... Само ми се чинило да већ осећам задах вреле крви и да је мени дошао последњи час... И у томе чуду угледах оне сјајне заповедничке очи, којих се никад нисам могао нагледати, како ме запрепашћено гледају, како су зачуђене, како се сија у њима неизмеран страх и молба...

Сикира остаде подигнута, кроз шљивик промиче све брже и брже бела кошуља, а оне сјајне очи подигоше се увис и нестаде их...

Сикира паде нагло на дебло врускавчево. Не знам зашто је баш тамо морала пасти. Дрво задрхта, стресе се, па

опет остаде мирно. Мени се одједном прохте да ударам о то проклето дрво, да сечем, да ништим све око себе док осећам и последњу кап снаге.

Ударац за ударцем одјекну кроз миран воћњак, час потмуо, нејасан, као да бијеш у труд, час јасан као звоно... Збацих са себе одећу, окупах се у свом зноју, а сикира само излеће у висину, севне према сунцу и пада на засек, одбијајући крупно иверје... Одједном задрхта врускавац, стресе се и опет стаде. Још један ударац, два, три... врускавац крцну, покрете се и одједном се сруши са свога постоља, трештећи и ломећи све око себе...

Ја стојим и гледам лудачким погледом ово велико дрво како се прострло између шљивових редова. Неко ме дохвати руком.

– Бато, што си га посеко? – проговори сестра с неким сујеверним страхом. – Знаш какво је то дрво!...

Ја је гледам и чудим се откуд она овде и шта то говори.

– Ти ћеш остати код куће – рече она благо – а ја и Живка одосмо да оперемо вуну...

Тако се то свршило!...

Ја и моја Живка, сад већ баба, и дан дањи живимо лепо... Али сам ја од оног дана свакад био човек...

А млади врускавац зелени се по чаиру и међу шљивама, шумећи покадшто својим китњастим густим гранама. Њихов шум меша се са смехом наше деце, и он нам је много милији и дражи од онога злослутнога шума старог врускавца.